

بررسی تطبیقی برنامه‌های آموزشی دکتری پرستاری در ایران و سایر کشورها: یک مطالعه مروری- نقلی

نویسندگان:

داریوش رخ افروز^۱، مرضیه اسدی ذاکر^۲، محمد آدینه^{۳*}، ندا صیادی^۲

- ۱- دانشیار آموزش پزشکی، دانشکده پرستاری مامایی، دانشگاه علوم پزشکی جندی شاپور اهواز، اهواز، ایران
- ۲- دانشیار پرستاری، مرکز تحقیقات بیماری‌های مزمن، دانشکده پرستاری مامایی، دانشگاه علوم پزشکی جندی شاپور اهواز، اهواز، ایران
- ۳- استادیار پرستاری، مرکز تحقیقات بیماری‌های مزمن، دانشکده پرستاری مامایی، دانشگاه علوم پزشکی جندی شاپور اهواز، اهواز، ایران

Journal of Education and Ethics in Nursing, Vol.14, No.2, Fall & Winter 2025

چکیده:

مقدمه: برنامه دکتری پرستاری در ایران و جهان، در حال توسعه است؛ اما تفاوت‌هایی در اجرای آن وجود دارد. بررسی این تفاوت‌ها می‌تواند، به بهبود این مقطع کمک کند. پژوهش مروری حاضر، با هدف مقایسه برنامه دکتری پرستاری ایران و سایر کشورها (۱۴۰۴) انجام شد.

روش کار: پژوهش حاضر، از نوع مروری - نقلی بوده که با جست‌وجو در پایگاه‌های اطلاعاتی داخلی (SID, Magiran, IranMedex, Irandoc) و بین‌المللی (PubMed و Google Scholar) با کلیدواژه‌های آموزش پرستاری در مقطع دکتری، کوریکولوم آموزشی، مقایسه تطبیقی، ایران، کشورهای در حال توسعه، کشورهای توسعه یافته و ارزیابی آموزشی تا اردیبهشت ۱۴۰۴ و بدون محدودیت زمانی انجام شد. پس از اعمال معیارهای ورود و ارزیابی با یک چک‌لیست پژوهشگر ساخته ۱۰ آیتی، ۱۸ مقاله با متن کامل وارد مطالعه گردید.

یافته‌ها: از ۱۸ مقاله منتخب، ۱ مقاله به زبان انگلیسی و ۱۷ مقاله به زبان فارسی انتشار یافته بود. در تمامی این مقالات، از الگوی Bredy، جهت مقایسه تطبیقی استفاده شده است. نتایج نشان داد که برنامه دکتری پرستاری در ایران و جهان در اهداف، ساختار و رویکرد دانشجوی محور مشابه هستند؛ اما در ایران، ویژگی‌هایی مانند: نبود گرایش تخصصی، تأکید بر ارائه مقاله و پژوهش کیفی جهت فارغ التحصیلی، پذیرش از طریق آزمون، نبود نقش بالینی مشخص و تمرکز بر ارزش‌های اسلامی برجسته‌تر شده است.

نتیجه‌گیری: برنامه دکتری پرستاری ایران، با وجود شباهت‌هایی در ساختار، رسالت و توجه به پژوهش با دانشگاه‌های معتبر جهان، در حوزه‌هایی مانند: فلسفه برنامه، فرایند پذیرش دانشجویان، انعطاف‌پذیری دروس، نوع پژوهش‌ها، روش‌های آموزشی و تحقق شایستگی‌های حرفه‌ای، تفاوت‌های قابل توجهی دارد؛ هرچند فلسفه آموزشی آن منطبق بر ارزش‌های اسلامی و نیازهای بومی، نقطه قوتی برای پاسخ به اولویت‌های ملی است؛ اما تقویت انعطاف‌پذیری محتوای درسی، ارتقای ارزیابی شایستگی‌های بالینی و هم‌راستاسازی بیشتر با استانداردهای بین‌المللی برای تربیت پرستاران توانمند، ضروری به نظر می‌رسد.

J Educ Ethics Nurs 2025;14(2):87-96

واژگان کلیدی: آموزش پرستاری، کوریکولوم آموزشی، ایران، ارزیابی آموزشی

مقدمه

ارتقای عملکرد تیم سلامت نقش‌آفرین باشند، امری ضروری است (۲). در همین راستا، برای نخستین بار در سال‌های ۱۹۳۳ تا ۱۹۳۴، مقطع دکتری پرستاری توسط دانشگاه‌های کلمبیا و

هدف اصلی دانشکده‌های پرستاری، تربیت پرستاران حرفه‌ای و شایسته برای ایفای نقش در عرصه بالینی است (۱). برای تحقق این هدف، آموزش مربیانی که بتوانند در توسعه دانش پرستاری و

* نویسنده مسئول، نشانی: استادیار پرستاری، مرکز تحقیقات بیماری‌های مزمن، دانشکده پرستاری مامایی، دانشگاه علوم پزشکی جندی شاپور اهواز، اهواز، ایران.

پست الکترونیک: mohadineh@gmail.com

تلفن تماس: ۰۹۱۶۱۵۹۰۷۷۵

تاریخ پذیرش: ۱۴۰۴/۰۷/۰۵

تاریخ بازنگری: ۱۴۰۴/۰۷/۰۴

تاریخ دریافت: ۱۴۰۴/۰۴/۳۱

نیویورک، با تمرکز بر آموزش پرستاری و با عنوان Doctor of Education Ed.D) راه‌اندازی شد. در اواسط دهه ۱۹۶۰، شش دانشگاه دیگر نیز اقدام به ارائه دکتری پرستاری در گرایش‌هایی همچون (Philosophiae Doctor PhD) و Doctor of Nursing (Science DNS) کردند(۳).

سرانجام، انجمن دانشکده‌های پرستاری آمریکا (۲۰۰۴)، پیشنهاد راه‌اندازی دوره دکتری پرستاری بالینی (Doctor of Nursing Practice = DNP) را به عنوان مسیر رسمی آموزش پرستاری بالینی پیشرفته مطرح کرد(۴). در حال حاضر، بیش از ۲۳۲ برنامه دکتری پرستاری در ۳۰ کشور مختلف جهان، در حال اجرا است(۵).

در ایران نیز راه‌اندازی مقطع دکتری پرستاری به دهه ۱۳۷۰ خورشیدی (۱۹۹۰ میلادی) بازمی‌گردد؛ یعنی اولین برنامه در سال ۱۳۷۳، در دانشگاه علوم پزشکی تبریز تصویب و در سال ۱۳۷۴، نخستین دوره پذیرش آغاز شد؛ سپس در سال ۱۳۷۵، دانشگاه تربیت مدرس نیز پذیرش دانشجوی دکتری پرستاری را آغاز کرد. ابتدا، تمرکز کوریکولوم دکتری پرستاری در ایران، بر آموزش و پژوهش بود؛ اما با گذشت زمان، تغییرات مهمی در برنامه درسی به وجود آمد؛ افزودن دروس تخصصی بالینی؛ مهارت‌های مدیریتی و رهبری؛ تأکید بیشتر بر پژوهش‌های کاربردی. این تحولات، پاسخی به نیازهای روز نظام سلامت و ارتقای کیفیت آموزش، در این مقطع بود. در ابتدا، تنها دو دانشگاه یاد شده فعال بودند؛ اما از سال ۱۳۷۸، دانشگاه‌های علوم پزشکی تهران و ایران نیز به این جمع پیوستند. در حال حاضر، تعداد دانشگاه‌های دارای مجوز پذیرش دانشجوی دکتری تخصصی پرستاری در ایران، به حدود ۱۶ دانشگاه رسیده است که نشان‌دهنده توسعه گسترده این دوره در ایران می‌باشد(۶).

در دهه اخیر، برنامه‌های دکتری پرستاری در سراسر جهان، با رشد قابل‌توجهی روبه‌رو شده‌اند (۷) و همانند سایر رشته‌ها، دکتری پرستاری بالاترین سطح تحصیلی و دانش‌پژوهی در این حوزه محسوب می‌شود(۸). بر همین اساس، دانش‌آموختگان این مقطع، به عنوان پرستارانی حرفه‌ای، نقش مهمی در تولید دانش نوین پرستاری، آموزش، هدایت پژوهش‌ها، توسعه عملکرد بالینی پیشرفته و سیاست‌گذاری در حوزه سلامت، ایفا می‌کنند(۹). علاوه بر این، تربیت فارغ‌التحصیلانی با توانمندی در انجام پژوهش‌های منطقی، گسترش بنده علمی پرستاری، ایفای نقش رهبری و مشارکت فعال در ارتقای این حرفه، از دیگر اهداف این دوره است(۱۰،۹).

با این حال، برخی مطالعات به ناکافی بودن آمادگی دانش‌آموختگان این مقطع، برای رویارویی با چالش‌های موجود در نظام مراقبت سلامت اشاره دارند(۱۱،۸)؛ درحالی‌که که انتظار می‌رود،

فارغ‌التحصیلان دکتری پرستاری، افرادی حرفه‌ای، دارای بینش تحلیلی و توانمند در اصلاح ساختارهای مراقبتی در نظام سلامت باشند؛ اما در واقعیت، عواملی مانند: ضعف در طراحی برنامه درسی، نبود زیرساخت‌های حمایتی و ناکارآمدی در مدیریت و زمان‌بندی اجرای دوره، موجب فاصله گرفتن خروجی برنامه‌ها از اهداف مورد انتظار شده‌اند(۱۰)؛ بنابراین بازنگری در ساختار مدیریت و محتوای آموزشی این دوره، ضروری به نظر می‌رسد. یکی از روش‌های معتبر برای بازنگری و اصلاح برنامه‌های آموزشی، انجام مطالعات تطبیقی است. این نوع مطالعات، راهبردی عقلانی را برای بهره‌گیری از تجارب موفق سایر کشورها فراهم می‌کنند(۱۲). به عبارت دیگر، در پژوهش تطبیقی، دو یا چند پدیده آموزشی در کنار یکدیگر قرار گرفته و ابعاد تشابه و تفاوت آن‌ها تحلیل می‌شود. این فرایند می‌تواند، به شناسایی عوامل مؤثر در موفقیت یا ناکامی نظام‌های آموزشی کمک کرده و ظرفیت حل مسأله را در برنامه‌ریزی آموزشی تقویت کند؛ همچنین مطالعات تطبیقی می‌توانند، به ارائه الگوهای خلاق، کشف نوآوری‌های قابل اقتباس و فراهم‌سازی منابع برای توسعه حرفه‌ای کمک کنند(۱۳).

براین اساس، تاکنون پژوهش‌های متعددی با هدف مقایسه برنامه دکتری پرستاری ایران، با دانشگاه‌های معتبر جهان انجام شده‌اند؛ بنابراین پژوهش حاضر، با هدف انجام مروری جامع بر پژوهش‌های تطبیقی انجام شده، پیرامون برنامه دکتری پرستاری در ایران و سایر کشورها، به منظور برآمد نتایج کلیدی و ارائه پیشنهاداتی برای بهبود این برنامه (۱۴۰۴) طراحی و اجرا شد.

روش کار

پژوهش حاضر، از نوع مروری - نقلی بوده که با جست‌وجو در پایگاه‌های اطلاعاتی داخلی (SID، Magiran، IranMedex، IranDoc) و بین‌المللی (PubMed و Google Scholar) با کلیدواژه‌های آموزش پرستاری در مقطع دکتری، کوریکولوم آموزشی، مقایسه تطبیقی، ایران، کشورهای توسعه یافته، کشورهای در حال توسعه و ارزیابی آموزشی تا اردیبهشت ۱۴۰۴ و بدون محدودیت زمانی انجام شد. معیارهای ورود مطالعات به این پژوهش، نگارش مقاله به زبان فارسی یا انگلیسی، انجام مطالعه به صورت توصیفی-تطبیقی، همخوانی با هدف مطالعه (مقایسه دوره دکتری پرستاری ایران و دنیا) و معیار خروج مطالعات، عدم دسترسی به متن کامل مطالعات، مشخص گردید. متن کامل تمام مقاله‌ها بررسی و با در نظر گرفتن هدف پژوهش، داده‌های مرتبط به دست آمدند.

در پژوهش حاضر، مطالعات موجود کاملاً متنی را شامل شد که به زبان فارسی یا انگلیسی، به مقایسه برنامه دکتری پرستاری در

سیاسی، مورد تجزیه و تحلیل قرار گرفتند. در گام سوم، اطلاعات به صورت منظم و در کنار یکدیگر واقع شدند تا امکان مقایسه فراهم شود و سرانجام، در مرحله مقایسه، شباهت‌ها، تفاوت‌ها و نقاط قوت و ضعف برنامه‌ها، مورد شناسایی قرار گرفتند. این الگو به پژوهشگران امکان می‌دهد تا با رویکردی نظام‌مند و علمی، به مقایسه و ارزیابی برنامه‌های درسی در سطوح یا کشورهای مختلف بپردازند (۱۴).

برای بررسی کیفیت مطالعات وارد شده، از یک چک‌لیست پژوهشگر ساخته ۱۰ آیتمی، با نمره دهی ۰ تا ۲ استفاده شد. روایی محتوای ابزار، با استفاده از نظرات ۶ متخصص آموزش پرستاری و محاسبه شاخص‌های CVI و CVR، برای هر آیت‌م بررسی شد. مقدار CVI آیت‌م‌ها، در فاصله بین ۰/۸۳ تا ۱/۰۰ قرار داشت و میانگین کل آن ۰/۹۱ به‌دست آمد که نشان‌دهنده روایی محتوای مطلوب ابزار بوده است. مقادیر CVR نیز در محدوده ۰/۹۹ تا ۱/۰۰ قرار داشت که با توجه به مقدار بحرانی جدول لاوشه، برای ۶ نفر ($CVR \geq 0.99$) تمامی آیت‌م‌ها از نظر داوران «ضروری» شناخته شدند و در ابزار باقی ماندند. پایایی بین ارزیاب‌ها نیز با استفاده از ضریب کاپا ($Kappa = 0.81$) در سطح رضایت‌بخش گزارش شد. بر این اساس، مقالاتی که نمره کمتر از ۱۳ (از ۲۰) کسب کردند، از تحلیل نهایی حذف شدند. جزئیات این چک‌لیست، در جدول ۱ ذکر شده است.

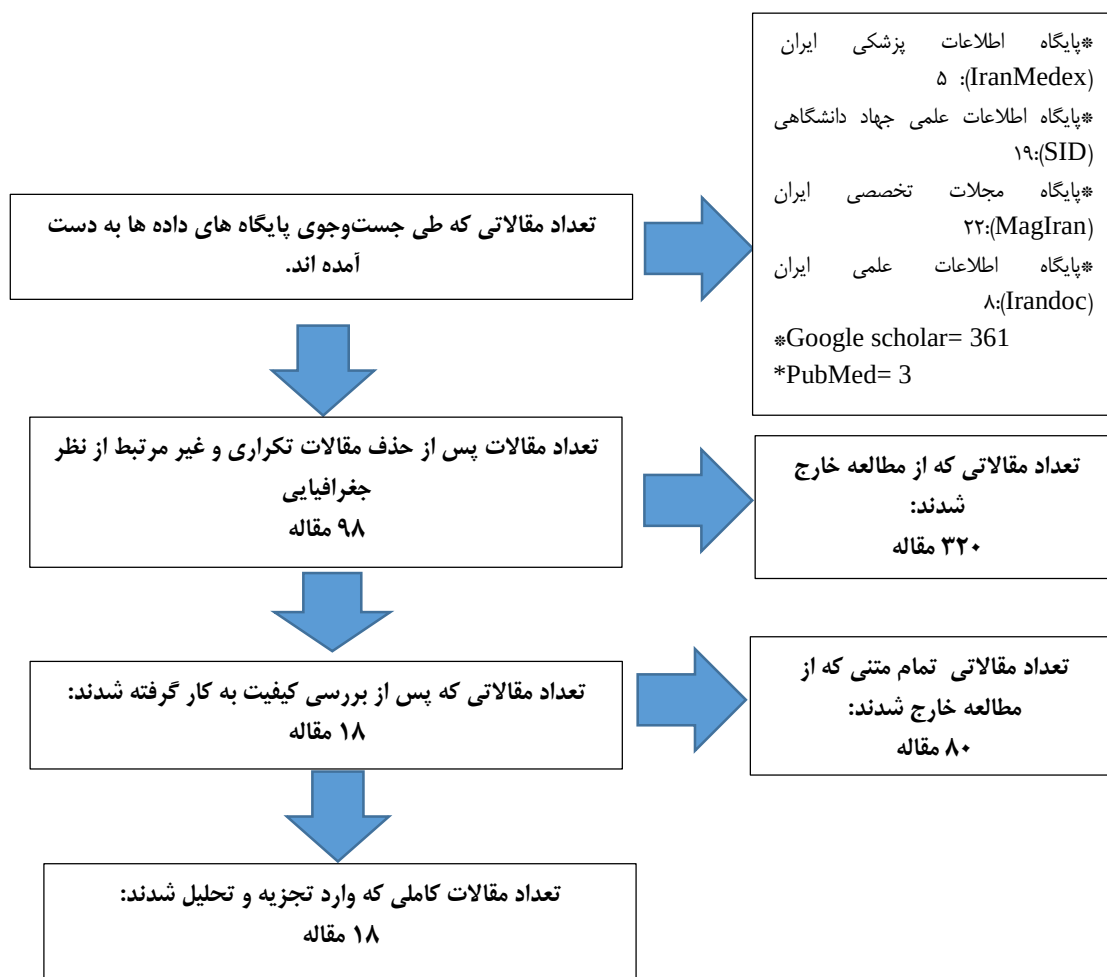
ایران و سایر دانشگاه‌های دنیا پرداخته بودند. جست‌وجوی مقالات، توسط دو مرورگر مستقل انجام و تمام آن‌ها توسط این دو نفر، مورد ارزیابی قرار گرفت. هرگونه اختلاف نظر میان این دو مرورگر، از طریق گفت‌وگو بین دو طرف، با در نظر گرفتن اهداف تحقیق و نیز دیدگاه نفر سوم، حل و فصل شد. ۴۱۸ مقاله، در مجلات معتبر فارسی و انگلیسی چه به صورت متن کامل یا چکیده که در آن‌ها به مقوله مقایسه برنامه دکتری پرستاری در ایران و سایر دانشگاه‌های دنیا پرداخته شده بود، در نرم افزار End Note X8، جمع آوری شدند و در مرحله دوم، عناوین مقالات مورد ارزیابی قرار گرفتند. پس از حذف مقالات تکراری، متون و محل جغرافیایی غیر مرتبط، ۹۸ مقاله وارد مرحله ارزیابی کیفی و سرانجام، ۱۸ مقاله وارد مطالعه شدند. مواردی از قبیل نامه به سردبیر، پیشنهادات، پوستره‌ای ارائه شده در کنگره‌ها و گزارش موارد حذف گردیدند. تمامی این ۱۸ مقاله، به روش توصیفی-تطبیقی با بهره‌گیری از الگوی ۴ مرحله ای Beredy، جهت مقایسه برنامه‌های آموزشی استفاده شده بود. الگوی ۴ مرحله‌ای Beredy، توسط George F. Beredy (۱۹۶۴) معرفی شد. این الگو یکی از روش‌های معتبر و کاربردی در تحلیل تطبیقی برنامه‌های آموزشی بوده که عبارت‌اند از: «شرح»، «تفسیر»، «هم‌نهادسازی»، «مقایسه». در مرحله نخست، اطلاعات دقیق و توصیفی درباره برنامه‌های مورد نظر جمع‌آوری شد؛ سپس در مرحله تفسیر، داده‌ها با توجه به بسترهای فرهنگی، اجتماعی و

جدول ۱. چک لیست ارزیابی یابی کیفیت مطالعات توصیفی- تطبیقی

ردیف	معیار ارزیابی	توضیح	نمره ۰ تا ۲
۱	بیان واضح هدف مطالعه	آیا هدف مطالعه تطبیقی مشخص، دقیق و کاربردی بیان شده است؟	۰ □ ۱ □ ۲ □
۲	توجیه اهمیت موضوع	آیا مقاله توضیح داده که چرا این مقایسه ارزشمند یا ضروری است؟	۰ □ ۱ □ ۲ □
۳	انتخاب منطقی کشورها و نمونه‌ها	آیا دلایل انتخاب کشورها یا برنامه‌ها مشخص و مستدل است؟	۰ □ ۱ □ ۲ □
۴	روش جست‌وجوی منابع	آیا پایگاه‌های اطلاعاتی، کلیدواژه‌ها و معیارهای ورود و خروج منابع شفاف بیان شده‌اند؟	۰ □ ۱ □ ۲ □
۵	وضوح معیارهای تطبیق	آیا محورها یا شاخص‌های تطبیقی (مثل ساختار، محتوا، اهداف و...) مشخص و منسجم هستند؟	۰ □ ۱ □ ۲ □
۶	تحلیل تطبیقی دقیق و منسجم	آیا تفاوت‌ها و شباهت‌ها با تحلیل روشن، منطقی و مستند بیان شده‌اند؟	۰ □ ۱ □ ۲ □
۷	پوشش مناسب منابع و اسناد	آیا از منابع معتبر، رسمی و متنوع (داخلی و بین‌المللی) استفاده شده است؟	۰ □ ۱ □ ۲ □
۸	بی‌طرفی و استدلال علمی	آیا نویسنده بدون سوگیری، مبتنی بر شواهد تحلیل کرده است؟	۰ □ ۱ □ ۲ □
۹	ساختار منطقی و ارائه مناسب یافته‌ها	آیا یافته‌ها به صورت ساختارمند (مثلاً با جدول یا دسته‌بندی) ارائه شده‌اند؟	۰ □ ۱ □ ۲ □
۱۰	کاربردپذیری نتایج برای توسعه برنامه‌ها	آیا نتایج مطالعه قابلیت استفاده در اصلاح یا توسعه برنامه‌های آموزشی را دارند؟	۰ □ ۱ □ ۲ □

خلاصه سازی شده، نتایج توسط مرورگر سوم بازبینی و کنترل و سرانجام، نظرات مورد تلفیق واقع گردید. جزئیات فرایند جست‌وجو و ارزیابی مقالات، در نمودار ۱ ذکر شده است.

در مرحله آنالیز، پس از برآمد و طبقه‌بندی اطلاعات اولیه توسط فرد مرورگر اول و دوم که به صورت موضوعی و در نظر گرفتن عوامل تأثیرگذار بر کیفیت یک پژوهش و با استفاده از جدول

نمودار ۱. فرایند جست‌وجو و انتخاب مقالات

یافته‌ها

بودند؛ اما در ایران، ویژگی‌هایی مانند نبود گرایش تخصصی، تأکید بر ارائه مقاله و پژوهش کیفی جهت فارغ التحصیلی، پذیرش از طریق آزمون، نبود نقش بالینی مشخص و تمرکز بر ارزش‌های اسلامی برجسته‌تر نمایان شده است. در جدول ۲، مشخصات و نتایج مطالعات مورد بررسی به صورت خلاصه ذکر شده‌اند.

از ۱۸ مقاله منتخب، ۱ مقاله به زبان انگلیسی و ۱۷ مقاله به زبان فارسی انتشار یافته بود. نتایج نشان داد که برنامه دکتری پرستاری در ایران و جهان در اهداف، ساختار و رویکرد دانشجوی محور مشابه

جدول ۲. مطالعات انجام شده در رابطه با مقایسه برنامه دکتری پرستاری در ایران با جهان

نویسنده / سال	عنوان	یافته‌ها
حیدری (۱۳۹۳)	مقایسه فرایند اجرایی انجام رساله‌های دکتری پرستاری ایران و انگلیس	در هر دو کشور، گذراندن دروس اجباری مانند: روش تحقیق کمی و کیفی، زمان‌بندی مشخص برای مراحل پایان‌نامه و الزام به ارائه و چاپ مقاله، پیش‌نیاز اخذ مدرک است؛ با این حال در ایران، اغلب رساله‌ها کیفی هستند؛ در حالی که در انگلستان، بیشتر رساله‌ها کمی و مرتبط با بالین هستند. (۱۴)
رفعتی (۱۳۹۳)	بررسی تطبیقی برنامه درسی دوره دکتری پرستاری ایران و دانشگاه ویدرن	در برنامه دکتری پرستاری ایران، ارتباط میان ارزش‌های اسلامی، حرفه‌ای و توانمندی‌های مورد انتظار دانشجویان به‌روشنی مشخص نیست و برخی دروس محتوایی، صرفاً تئوریک و انتزاعی دارند. برخلاف دانشگاه ویدرن که نگارش مقاله علمی برای هر درس الزامی نیست و آموزش حضوری و مجازی را ترکیب کرده است. در ایران، آموزش فقط حضوری است و تأکید زیادی بر چاپ مقاله از پایان‌نامه وجود دارد. شباهت دو برنامه بیشتر در ساختار کلی و مشخصات دوره است. (۱۵)
برزو (۱۳۹۵)	مقایسه تطبیقی نظام آموزشی و برنامه درسی در دوره دکتری	آموزش پرستاری در دانشگاه جان هاپکینز، زودتر از ایران آغاز شده و تمام مقاطع تحصیلی را شامل می‌شود. در آمریکا، پذیرش در مقطع دکتری بدون آزمون و بر اساس ضوابط داخلی هر دانشگاه انجام می‌شود. برنامه آموزشی،

نویسنده/ سال	عنوان	یافته‌ها
پرستاری ایران و مدرسه پرستاری جان هاپکینز	متنوع‌تر است و دانشجویان امکان انتخاب دروس اختیاری متناسب با نیاز، عنوان رساله و نظر استاد راهنما را دارند. در مقابل، فلسفه برنامه دکتری پرستاری ایران، با فرهنگ و باورهای جامعه اسلامی هم‌راستا است. (۱۶)	
بقایی (۱۳۹۶)	مقایسه تطبیقی برنامه درسی دوره دکتری پرستاری در سه کشور ایران، ترکیه و اردن	آغاز آموزش دکتری پرستاری در ترکیه، ایران و اردن به ترتیب در سال‌های ۱۹۷۲، ۱۹۹۵ و ۲۰۰۵ بوده است. ساختار و ویژگی‌های کلی این دوره در هر سه کشور مشابه است؛ با این تفاوت که در ترکیه گرایش‌های مختلف وجود دارد و ورود مستقیم از کارشناسی به دکتری امکان‌پذیر است. در هیچ‌یک از این کشورها اشاره‌ای به بهره‌گیری از فناوری‌های نوین آموزشی یا آموزش از راه دور نشده است. (۱۷)
روشن زاده (۱۳۹۷)	برنامه درسی و نظام آموزشی مقطع دکتری پرستاری در ایران و دانشگاه تورنتوکانادا: یک مطالعه تطبیقی	هر دو برنامه آموزشی تمام‌وقت، حضوری و مبتنی بر رویکرد دانشجوی‌محور هستند. با وجود تفاوت‌های ساختاری، شباهت‌هایی در محتوای دروسی مانند: روش‌های تحقیق، رساله پژوهشی و نقد مطالعات وجود دارد؛ در حالی که دانشگاه تورنتو، بر چاپ مقاله از پایان‌نامه تأکید ندارد، در ایران انتشار مقاله از رساله ضروری است. (۱۸)
خوش کشت (۱۳۹۷)	مقایسه تطبیقی برنامه آموزشی دوره دکتری پرستاری دانشگاه علوم پزشکی تهران و دانشگاه مکیگیل کانادا	نتایج نشان داد که با وجود شباهت‌هایی میان دو دانشگاه، تفاوت‌هایی در اهداف، برنامه درسی و شیوه اجرای آن وجود دارد. نکات قابل توجه در دانشگاه مکیگیل شامل: نحوه پذیرش دانشجویان، انعطاف‌پذیری در ارائه دروس، رویکرد صلاحیت‌محور و تفاوت در نقش‌های مورد انتظار از فارغ‌التحصیلان دکتری پرستاری است. (۱۹)
ادیب حاج باقری (۱۳۹۷)	مقایسه تطبیقی نظام آموزشی دوره دکتری تخصصی پرستاری در ایران و دانشکده پرستاری آلبرتا	برنامه هر دو دانشگاه، مبتنی بر اصول برنامه‌ریزی استراتژیک بوده و شامل: رسالت، چشم‌انداز و ارزش‌هاست. در دانشگاه آلبرتا، ارتباط مناسبی بین طرح درس و نیازهای جامعه وجود دارد. برنامه دکتری پرستاری ایران در بخش‌هایی مانند ساختار و مشخصات کلی با برنامه آلبرتا مشابه است؛ در حالی که در پذیرش دانشجویان، تفاوت‌هایی دیده می‌شود؛ یعنی در آلبرتا داشتن مدرک آمار، روش تحقیق، زبان و سابقه بالینی برای دانشجویان بین‌المللی الزامی است؛ اما در ایران، تنها مدرک کارشناسی ارشد کافی است. (۲۰)
ادیب حاج باقری (۱۳۹۷)	مقایسه شایستگی‌های مورد انتظار از دانشجویان دوره دکتری تخصصی پرستاری در ایران و دانشگاه‌های برتر جهان	شایستگی‌های مورد انتظار از دانشجویان دکتری پرستاری در دانشگاه‌های مختلف شامل: توانایی استفاده از پژوهش در توسعه علم پرستاری، آموزش، رهبری و مدیریت است؛ اگرچه برنامه ایران، از نظر پوشش این شایستگی‌ها نسبتاً غنی‌تر است و تلاش شده، مهارت‌های بالینی نیز گنجانده شود؛ اما بررسی سرفصل‌ها نشان می‌دهد که برنامه‌ریزی کافی برای تحقق این شایستگی‌ها صورت نگرفته است. (۲۱)
ادیب حاج باقری (۱۳۹۸)	مقایسه تطبیقی نظام آموزشی و برنامه درسی دوره دکتری پرستاری ایران و ییل آمریکا	تفاوت‌های چشم‌گیری میان عناصر کلیدی برنامه دکتری پرستاری ایران و دانشگاه ییل وجود دارد. فلسفه برنامه در ایران بر ارزش‌های اسلامی و ارتقای سلامت جامعه تأکید دارد؛ در حالی که در ییل، بر ارائه عادلانه خدمات سلامت متمرکز است؛ همچنین رسالت برنامه در ایران، ارتقای علم و مهارت حرفه‌ای پرستاران است؛ اما در ییل هدف اصلی، بهبود سلامت افراد و جوامع می‌باشد. (۲۲)
هاشمی (۱۳۹۸)	مقایسه تطبیقی برنامه آموزشی دوره دکتری تخصصی پرستاری در ایران و تورنتو کانادا	برنامه آموزشی دکتری پرستاری در دانشگاه‌های ایران و تورنتو، هر دو بر ارزش‌های حرفه‌ای، ارتقای سلامت جامعه، عدالت اجتماعی، نوآوری و دانشجو‌محوری تأکید دارند؛ اما در ایران، محور آموزش بر ارزش‌های اسلامی و توسعه علمی استوار است؛ در حالی که در تورنتو، تأکید بر ارزش‌های فرهنگی و رهبری بین‌المللی است؛ همچنین محتوای دروس در ایران، بیشتر تئوریک و انتزاعی بوده و کمتر با نیازهای جامعه و توانایی‌های دانشجویان ارتباط دارد و برخلاف ایران که چاپ مقاله از رساله اجباری است، در تورنتو ارائه مقاله الزامی نیست. (۲۳)
دلوری (۱۳۹۸)	مقایسه برنامه آموزشی دکتری تخصصی پرستاری در ایران با دانشگاه بریتیش کلمبیا کانادا	دانشگاه بریتیش کلمبیا، تجربه‌ای تقریباً دو برابر ایران در آموزش پرستاری نوین دارد. پذیرش دانشجویان در این دانشگاه، بدون آزمون و با رویکرد بین‌المللی انجام می‌شود؛ اما در ایران، پذیرش به صورت متمرکز و از طریق آزمون سراسری است. فلسفه دکتری پرستاری ایران، بر اساس موازین اسلامی است. دروس اختیاری دانشگاه بریتیش کلمبیا، بیشتر بر فرایند پرستاری تمرکز دارد و در هر دو دانشگاه، انتخاب واحدها با نظر استاد راهنما و عنوان رساله صورت می‌گیرد؛ همچنین دانشجویان دانشگاه بریتیش کلمبیا تا ۱۵ درصد، نمره پایان‌نامه را خود ارزیابی می‌کنند؛ اما در ایران، دانشجو نقشی در ارزیابی خود ندارد. (۲۴)
گوشی دهقی (۱۳۹۸)	مقایسه تطبیقی برنامه آموزشی دوره دکتری تخصصی پرستاری در ایران و دانشکده پرستاری کلمبیا	دانشکده پرستاری کلمبیا، سابقه طولانی در آموزش دکتری پرستاری دارد و برنامه درسی دوره دکتری پرستاری ایران، در بخش‌هایی مانند مشخصات و ساختار دوره، شباهت‌هایی با آن دارد. هر دو برنامه، تمام‌وقت و مبتنی بر برنامه‌ریزی استراتژیک با رسالت، چشم‌انداز و ارزش‌ها هستند. در پذیرش دانشجویان در کلمبیا، مصاحبه و سوابق علمی، اهمیت بیشتری دارند. محتوای برنامه درسی هر دو دانشگاه، پژوهش‌محور است و توجه کمتری به بخش بالینی شده است. (۲۵)
هلاکو (۱۳۹۸)	بررسی تطبیقی برنامه درسی دوره دکتری پرستاری ایران و دانشکده پرستاری دانشگاه پنسیلوانیا آمریکا	ساختار برنامه دانشگاه پنسیلوانیا شامل دو دوره اصلی متمرکز و پایان‌نامه است که از نظر ساختاری شبیه دوره‌های اجباری و اختیاری دکتری پرستاری ایران است. هدف کلی دوره دکتری پرستاری ایران، تربیت دانشجویان در حوزه‌های آموزش، پژوهش، فناوری، مدیریت و خدمات پرستاری است؛ در حالی که دانشگاه پنسیلوانیا، بیشتر بر تخصصی کردن دانشجویان در پژوهش و پرورش دانشمندان پرستاری تمرکز دارد و انتظار می‌رود، فارغ‌التحصیلان در رهبری دانشگاه‌ها، مراقبت‌های بهداشتی و مراکز دولتی نقش آفرینی کنند. (۲۶)

نویسنده/ سال	عنوان	یافته‌ها
عابدینی (۱۳۹۹)	مقایسه تطبیقی دوره دکتری تخصصی پرستاری در ایران و دانشکده پرستاری اوکلند در آمریکا	دو دانشگاه با وجود شباهت‌هایی در اهداف، چشم‌انداز و برنامه درسی، در شرایط پذیرش دانشجوی، کیفیت تدریس، ارزیابی و نقش‌های مورد انتظار فارغ‌التحصیلان تفاوت دارند. نقش دانش‌آموختگان دانشگاه اوکلند، بر توانایی ارائه مراقبت‌های جهانی و بین‌فرهنگی تأکید دارد؛ در حالی که در ایران، بیشتر بر نقش‌های آموزشی و پژوهشی تمرکز می‌شود. (۲۷)
ادیب حاج باقری (۱۴۰۰)	مقایسه تطبیقی برنامه آموزشی دکتری پرستاری ایران با سه دانشکده پرستاری برتر جهان	دکتری پرستاری ایران، با سه دانشکده پرستاری برتر جهان در ساختار، تقریباً مشابه است؛ ولی تفاوت‌هایی در رسالت، هدف کلی، محتوای دروس و تناسب آن‌ها با نیازهای جامعه، نحوه تخصیص واحدها به دروس پژوهشی و نظری، رویکردهای آموزشی و توجه به دکتری پرستاری بالینی وجود دارد. (۲۸)
فاروقی (۱۴۰۲)	مقایسه تطبیقی نظام آموزشی و برنامه درسی دوره دکتری پرستاری ایران و مک‌مستر کانادا	برنامه دکتری پرستاری ایران و دانشکده پرستاری مک‌مستر هر دو شامل: آموزش، پژوهش و پایان‌نامه هستند؛ اما در فلسفه، مأموریت، اهداف، چشم‌انداز، نحوه پذیرش و ساختار برنامه تفاوت‌هایی دارند؛ همچنین در برنامه دکتری ایران، انتظارات از فارغ‌التحصیلان واضح نیست و به نیازهای سلامت جامعه، پاسخگویی مؤثری ندارد. (۲۹)
ادیب حاج باقری (۱۴۰۳)	مطالعه تطبیقی برنامه آموزشی دکتری پرستاری در ایران و دانشگاه راش شیکاگو	مدرک دکتری پرستاری بالین در ایران، وجود ندارد و دوره پرستاری در ایران، تمام وقت و حضوری است؛ در حالی که در دانشکده راش، دوره دکتری به دو صورت بالینی و پژوهشی وجود دارد که آنلاین و به دو شکل تمام وقت و نیمه وقت اجرا می‌شود. (۳۰)
نگارنده (۱۴۰۴)	بررسی تطبیقی برنامه درسی دکتری پرستاری در ایران و دانشگاه بلومبرگ کانادا	علی‌رغم شباهت‌های مشترک، این دانشگاه‌ها تفاوت‌های مشخصی در هدف، برنامه درسی و اجرای برنامه نشان دادند. دانشگاه بلومبرگ، به ویژه با محتوای درسی منحصر به فرد، روش‌های آموزشی و نقش‌های مورد انتظار فارغ‌التحصیلان خود شناخته می‌شد. (۳۱)

بحث

مطالعات مرور شده حاکی از آن بود که برنامه دکتری پرستاری در ایران، با وجود برخی شباهت‌های ساختاری با برنامه‌های دانشگاه‌های معتبر جهان، در بسیاری از مؤلفه‌های کلیدی با چالش‌های جدی روبه‌رو بوده است. این چالش‌ها به ویژه در ابعاد محتوایی، اجرایی، فلسفی و شایستگی‌محور، قابل توجه است و می‌تواند بر کیفیت تربیت دانشجویان و کارآمدی آنان در نظام سلامت تأثیرگذار باشد.

از نظر محتوای درسی و نوع پژوهش‌های پایان‌نامه‌ای، تفاوت آشکاری بین ایران و کشورهای پیش‌رو دیده می‌شود. در ایران، پایان‌نامه‌ها عمدتاً از نوع کیفی و در مواردی تحقیقات ترکیبی هستند؛ در حالی که در دانشگاه‌های معتبر مانند انگلستان، پایان‌نامه‌ها اغلب کمی، کاربردی و مرتبط با نیازهای بالین، طراحی می‌شوند (۱۴). این تفاوت، نشانگر نوع نگاه متفاوت به پژوهش در پرستاری است؛ یعنی جایی که نظام‌های آموزشی بین‌المللی بیشتر بر شواهد بالینی و کاربرد عملی یافته‌ها تأکید دارند.

تفاوت مهم دیگر در سخت‌گیری بر خروجی‌های پژوهشی بوده است. در ایران، ارائه مقاله علمی حاصل از پایان‌نامه، یکی از الزامات اصلی برای فارغ‌التحصیلی است؛ در حالی که در بسیاری از دانشگاه‌های کانادایی و آمریکایی مانند: تورنتو، مک‌گیل و کلمبیا، چنین الزامی وجود ندارد و بر کیفیت و فرایند یادگیری دانشجوی تمرکز کرده‌اند (۱۸-۱۹ و ۲۵). این موضوع می‌تواند، موجب فشار

و بار مضاعف برای دانشجویان ایرانی شود، بدون آنکه الزماً با ارتقای کیفیت همراه باشد.

از جهت ساختار و فلسفه برنامه نیز اختلافاتی دیده شده است. فلسفه کوریکولوم در ایران، منطبق بر زمینه بومی، ارزش‌های اسلامی و ارتقای سلامت جامعه اسلامی بنا گشته‌اند؛ در حالی که در دانشگاه‌هایی چون: ییل، مک‌مستر و راش، اهداف برنامه نگاهی بین‌المللی، عدالت‌محور و پاسخگو به نیازهای جهانی سلامت را دارد (۲۲ و ۲۹-۳۰). چنین تفاوتی می‌تواند، بر نوع نقش‌هایی که از فارغ‌التحصیلان انتظار می‌رود و جایگاه آن‌ها در نظام سلامت، تأثیرگذار باشد؛ البته این تفاوت‌ها نباید، به عنوان ضعف برنامه دکتری پرستاری در ایران قلمداد شود؛ بلکه بیانگر انطباق برنامه، با نیازها و شرایط خاص کشور باید باشد.

در زمینه روش‌های آموزشی نیز بسیاری از دانشگاه‌های مطرح جهان مانند: ویدنر، راش و بلومبرگ، از شیوه‌های آموزشی ترکیبی (حضور، آنلاین و مبتنی بر شایستگی) بهره می‌برند؛ اما برنامه ایران، بیشتر حضوری و سنتی باقی مانده است (۱۵ و ۳۰-۳۱). این مسأله موجب فاصله گرفتن آموزش از الزامات روزآمد و فناوری‌محور آموزش پرستاری شده است.

از سوی دیگر، در زمینه انعطاف‌پذیری برنامه، دانشگاه‌های همچون: جان هاپکینز، بریتیش کلمبیا و مک‌گیل، ساختارهایی منعطف بیان کرده‌اند که به دانشجویان امکان انتخاب دروس اختیاری، متناسب با نیاز پژوهشی و حرفه‌ای آن‌ها را داده است. ایران نیز در کوریکولوم فعلی واحدهای نان‌کور، وجود دارد که به طور نسبی امکان تطبیق دروس با نیاز پایان‌نامه و پژوهش

پایایی مناسبی برخوردار بود؛ اما ممکن است، دچار سوگیری‌های ذهنی و محدودیت در مقایسه با ابزارهای استاندارد بین‌المللی شده باشد. افزون بر این، تحلیل مطالعات به روش توصیفی - تطبیقی، متکی بر داده‌های ثانویه بوده و محدود به اطلاعات ارائه شده، در متون انتشار یافته است که امکان دارد، تمام ابعاد ساختارهای آموزشی واقعی را پوشش نداده باشد.

نتیجه‌گیری

پژوهش مروری تطبیقی حاضر، نشان داد که برنامه دکتری پرستاری در ایران، با وجود شباهت‌هایی در ساختار کلی، رسالت و توجه به پژوهش با دانشگاه‌های معتبر جهان، در حوزه‌هایی همچون: فلسفه برنامه، فرایند پذیرش دانشجو، انعطاف‌پذیری دروس، نوع پژوهش‌ها، روش‌های آموزشی و میزان تحقق شایستگی‌های حرفه‌ای، تفاوت‌های قابل توجهی نیز با آن‌ها دارد. در ایران، فلسفه آموزشی این برنامه، منطبق بر ارزش‌های اسلامی و زمینه بومی است که می‌تواند، نقطه قوت آن جهت پوشش نیازهای ملی، محسوب شود. وجود واحدهای نان‌کور تا حدی امکان تطبیق محتوای آموزشی با نیاز پژوهشی و بالینی را فراهم کرده، هرچند توسعه و متناسب سازی آن‌ها با نیازهای دانشجو ضروری است. فرایند پذیرش دانشجو نیز اگرچه شامل ارزیابی علمی و بررسی سوابق علمی است؛ اما سنجش جامع شایستگی‌های بالینی و سایر مهارت‌های فردی همچنان نیاز به تقویت دارد. در مجموع، اجرای بازنگری هدفمند و مبتنی بر شواهد، با حفظ هویت بومی و افزایش هم‌راستایی با استانداردهای بین‌المللی می‌تواند، زمینه تربیت پرستارانی توانمند در عرصه‌های علمی، بالینی و رهبری را برای کشور فراهم آورد.

ملاحظات اخلاقی

با توجه به اینکه پژوهش حاضر، به صورت مروری - نقلی بود؛ بنابراین تمام تجزیه و تحلیل‌ها براساس مطالعات منتشر شده قبلی، مورد بررسی قرار گرفت. اطلاعات به دست آمده کاملاً اعداد و نتایج قید شده در مطالعات بودند و هیچ‌گونه دخل و تصرفی در ارقام و اعداد مطالعات انجام نشده است؛ بنابراین نویسندگان، متعهد بودند که تمام اصول اخلاقی را در زمینه نشر و امانتداری رعایت کنند.

تضاد منافع

نویسندگان مقاله، هیچ‌گونه تضاد منافی در پژوهش حاضر بیان نکردند.

دانشجو را فراهم می‌کند (۱۶ و ۲۴ و ۱۹). هرچند این بخش، نیازمند بازنگری و توسعه بیشتر است تا آزادی عمل و انتخاب بیشتری برای دانشجویان، جهت تطبیق واحدها با نیازهای آموزشی و پژوهشی فراهم شود.

از نظر پذیرش دانشجو نیز تفاوت‌ها و شباهت‌هایی مشاهده می‌شود. در دانشگاه‌های کانادایی مانند آلبرتا و بریتیش کلمبیا، معیارهایی مانند: سابقه پژوهشی، نمره زبان، تجربه بالینی، انگیزه و هدف دانشجو برای ورود به این مقطع، مورد بررسی دقیق قرار گرفته‌اند (۲۰ و ۲۴)؛ ولی در ایران، علاوه بر مصاحبه عمومی که در آن مهارت‌های فردی (مانند: جست‌وجوی الکترونیک منابع، فنون تدریس و مکالمه به زبان انگلیسی)، سوابق پژوهشی و آموزشی داوطلب مورد بررسی قرار می‌گیرد، نمره آزمون کتبی نیز از اهمیت بالایی برخوردار است؛ البته گاه امکان دارد که به دلیل محدودیت زمانی مصاحبه و اکتفای کامل به آن جهت بررسی مهارت‌های داوطلب، ارزیابی جامع صلاحیت‌های فردی، مخصوصاً در حوزه تجربه و عملکرد بالینی صورت نگیرد.

در مورد شایستگی‌های مورد انتظار نیز نتایج نشان دادند که در دانشگاه‌های برتر جهان، شایستگی‌هایی چون: رهبری، آموزش، تحقیق و مدیریت سلامت در محوریت آموزش قرار دارند؛ اما برنامه ایران، اگرچه این موارد را در اسناد آورده؛ اما در اجرا، ضعف‌هایی در نهادهای سازشی آن‌ها وجود دارد (۲۱)؛ درحالی‌که در کوریکولوم فعلی ایران، واحدهای آموزشی و پژوهشی متعددی طراحی شده‌اند که در راستای تحقق این صلاحیت‌ها هستند و ممکن است در برخی مطالعات مورد بررسی، به طور کامل مورد توجه قرار نگرفته باشند؛ همچنین در سال‌های اخیر، تلاش شده تا مهارت‌های بالینی نیز به برنامه افزوده شود؛ اما همچنان به نظر می‌رسد که بین سرفصل‌ها و این انتظارات، هماهنگی‌های بیشتری لازم باشد.

سرانجام، اگرچه در برخی حوزه‌ها مانند: ساختار کلی برنامه، تعریف رسالت و توجه به پژوهش، شباهت‌هایی بین ایران و دانشگاه‌هایی مانند کلمبیا و بلومبرگ مشاهده می‌شود (۲۵ و ۳۱)؛ اما در مجموع می‌توان نتیجه گرفت که برنامه دکتری پرستاری ایران، هنوز مقداری با استانداردهای بین‌المللی فاصله دارد. این فاصله در حوزه‌هایی همچون: پاسخگویی به نیازهای جامعه، انعطاف‌پذیری برنامه، استفاده از فناوری‌های آموزشی، تربیت رهبران بالینی و جهانی و تطابق محتوا با بازار کار پرستاری مشهود بوده است.

پژوهش حاضر، اگرچه با رویکردی نظام‌مند طراحی شده؛ اما با محدودیت‌هایی نیز همراه بوده است. نخست؛ برخی از مطالعات بالقوه مرتبط، به دلیل عدم دسترسی به متن کامل حذف شدند که می‌تواند، بر جامعیت مرور اثرگذار باشد. دوم؛ استفاده از چک‌لیست پژوهشگر ساخته برای ارزیابی کیفیت مقالات، اگرچه از روایی و

مشارکت نویسندگان

۱. م. آ. د. ر: طراحی مطالعه؛

۲. م. آ. م: جست‌وجو و بازیابی منابع؛

۳. م. آ. ن. ص: غربالگری منابع؛

۴. م. آ. د. ر، م. آ: تجزیه، تحلیل و تفسیر داده‌ها؛

۵. م. آ: بازبینی نسخه خطی.

حمایت مالی

مطالعه انجام شده با حمایت مالی دانشگاه علوم پزشکی اهواز انجام شده است.

تشکر و قدردانی

محققان، از سردبیر، داوران محترم مجله و تمام نویسندگان مقالاتی که از پژوهش‌های آن‌ها استفاده شده است، تقدیر و تشکر می‌کنند.

References

1. Kjellgren KI, Welin C, Danielson E. Evaluation of doctoral nursing programs—A review and a strategy for follow up. *Nurse Education Today* 2005; 25(4):316-25.
2. Moghadam YH, Atashzadeh-Shoorideh F, Abbaszadeh A, Feizi A. Challenges of PhD Graduated Nurses for Role Acceptance as a Clinical Educator: A Qualitative Study. *Journal of caring sciences* 2017; 6(2):153.
3. Ketefian S, Redman RW. A critical examination of developments in nursing doctoral education in the United States. *Revista latino-americana de enfermagem* 2015; 23(3):363-71.
4. Melnyk BM. Distinguishing the preparation and roles of doctor of philosophy and doctor of nursing practice graduates: National implications for academic curricula and health care systems. *Journal of Nursing Education* 2013; 52(8):442-8.
5. Yavuz M. Nursing doctoral education in Turkey. *Nurse Education Today* 2004; 24(7):553-9.
6. Khomeiran RT, Deans C. Nursing education in Iran: past, present, and future. *Nurse Educ Today* 2007; 27(7):708-714.
7. Kim M, McKenna HP, Ketefian S. Global quality criteria, standards, and indicators for doctoral programs in nursing; literature review and guideline development. *International journal of nursing studies* 2006; 43(4):477-89.
8. Robb WJW. PhD, DNSc, ND: The ABCs of nursing doctoral degrees. *Dimensions of Critical Care Nursing* 2005; 24(2):89-96.
9. Spitzer A, Perrenoud B. Reforms in nursing education across Western Europe: implementation processes and current status. *Journal of Professional Nursing* 2006; 22(3):162-71.
10. McKenna H, Keeney S, Kim MJ, Park CG. Quality of doctoral nursing education in the United Kingdom: exploring the views of doctoral students and staff based on a cross-sectional questionnaire survey. *Journal of Advanced Nursing* 2014; 70(7):1639-52.
11. Vahedian-Azimi A, Ebadi A, Saadat S, Negarandeh R, Ahmadi F. Professors' view on the appropriate postgraduate degree in nursing education: A comparative study in two different sociocultural societies and literature review. *International Journal of Medical Reviews* 2014; 1(1):13-23.
12. Molaeenazadeh H, Zekavati A. [Barrasiye tatbighiye nezame barname darsi tarbiyat moalem dar keshvarhay englestan, japon, faranse, malezi va iran]. *Journal of Education Innovation* 2008; 7(26):36-6.
13. Bijani M, Tehranineshat B, Torabizadeh C. Nurses', nursing students', and nursing instructors' perceptions of professional values: A comparative study. *Nursing Ethics* 2019; 26(3):870-83.
14. Heydari a, Meshkinyazd a, Soodmand p. Comparing the Executive Process of Iranian and British Nursing Doctoral Dissertation. *Journal of Health and Care* 2014; 16(3):9-19.
15. Rafati F, Khandan M, Sabzevari S, Nouhi E. Comparative Study of Nursing PhD Curriculum in Iran and Widener University. *Iranian Journal of Medical Education* 2015; 15(0):555-68.
16. Borzou SR, Oshvandi K, Cheraghi F, Moayed MS. Comparative study of nursing PhD education system and curriculum in Iran and John Hopkins school of nursing. *Education Strategies in Medical Sciences* 2016; 9(3):194-205.
17. Baghaei R, Hosseinzadegan F, Mokhtari L, Mihandoust S. Comprative Study of Nursing PhD Curriculum in Iran, Turkey and Jordan. *Scientific Journal of Nursing, Midwifery and Paramedical Faculty* 2017; 3(1):53-64.
18. roshanzadeh m, tajabadi a, Aghaei m. The educational system and curriculum of Ph.D nursing students in Iran and Toronto, Canada: a comparative study. *Development Strategies in Medical Education* 2018; 5(2):48-70.
19. Khoshkesht S, Navab E. Comparative Study of Nursing PhD Education program in Tehran University of Medical Sciences and McGill University. *Iranian Journal of Nursing Research* 2019; 14(4):72-80.
20. Adib Hajbaghery M, Nabizadeh-Gharghozar Z, bolandianbafghi S. Comparative Study of Nursing PhD Education System and Curriculum in Iran and Alberta School of Nursing. *Military Caring Sciences* 2019; 6(1):69-78.
21. Adib-Hajbaghery M, Hosieni F. Comparison of Expected Potentials of PhD Nursing Students in Iran and Top Universities of the World. *Iran Journal of Nursing* 2018; 31(113):30-41.
22. Adib-Hajbaghery M, Bolandian bafghi S, Nabizadeh gharghozar Z. Comparative Study of Nursing PhD Education System and Curriculum in Iran and Yale of USA. 2. 2020; 8(1):7-14.
23. Hashemi S, Vafadar Z. Comparative comparison of Nursing PhD curriculum in Iran and Toronto, Canada

- Iranian Journal of Medical Education 2020; 20(20):159-171.
24. Delavari p, Babamohamadi H, Nobahar M. A Comparative Study of the Ph.D. Nursing Program in Iran with the University of British Columbia, Canada. Journal of Nursing Education. 2020;9(3):11-20.
  25. Gooshi Dehaghi M, Vafadar Z. Comparative study of Nursing PhD education program in Iran and Colombia School of Nursing. J Med Edu Dev 2021; 15(1):71-81.
  26. Halakou S, Jouybari L, Mahmoodi G, Sanagoo A, Kalantari S. Comparative study of Iran nursing doctoral curriculum and University of Pennsylvania School of Nursing. Educ Ethics Nurs 2020; 9(1-2):83-92.
  27. Abedini F, Vafadar Z. Comparative study of Nursing PhD course in Iran and a Nursing Faculty in University of Auckland, the USA. Educ Strateg Med Sci 2021; 13(4):277-286.
  28. Adib-Hajbaghery M, Moradi T. Comparative study of Iran nursing doctoral curriculum and the top three nursing schools in the world. Bimon Educ Strateg Med Sci 2023; 16(4):389-399.
  29. Faroughi F, Adib-Hajbaghery M. Comparative study of Nursing PhD educational system and curriculum in Iran and McMaster, Canada. Iran J Nurs Res 2023; 18(5):43-50.
  30. Adib-Hajbaghery M, Ebrahimpour Roodposhti M, Movahedi Najafabadi M. A Comparative Study of the Doctoral Nursing Education Program in Iran and Rush University Chicago. Horizon of Medical Education Development 2025; 16(3):54-68.
  31. Negarandeh R, Kahangi LS, Mardanian Dehkordi L. Comparative study of nursing PhD curriculum in Iran and Bloomberg University of Canada. Development Strategies in Medical Education 2025; 11(4):363-376.

Narrative Review

A Comparative Review of PhD Nursing Education Programs in Iran and Other Countries: A Narrative Review

Dariush Rokhafroz¹, Marzieh Asadizaker², Mohammad Adineh^{3*}, Neda Sayadi²

Received: 2025.07.22

Revised: 2025.09.26

Accepted: 2025.09.27

1. Assistant Professor of medical education, Nursing and midwifery school, Ahvaz Jundishapur University of medical sciences. Ahvaz, Iran
2. Assistant Professor, Chronic Disease Research Center, Nursing and midwifery school, Ahvaz Jundishapur University of medical sciences. Ahvaz, Iran
3. Assistant Professor, Chronic Disease Research Center, Nursing and midwifery school, Ahvaz Jundishapur University of medical sciences. Ahvaz, Iran.

Journal of Education and Ethics in Nursing, Vol.14, No.2, Fall & Winter 2025

J Educ Ethics Nurs 2025;14(2):87-96

Abstract:

Introduction: The PhD nursing program is developing in Iran and worldwide, but there are differences in its implementation. Examining these differences can help improve this educational level. This review study was conducted in 2025 to compare the PhD nursing program in Iran and other countries.

Method and Materials: This study is a narrative review conducted by searching domestic databases (SID, Magiran, IranMedex, Irandoc) and international databases (PubMed and Google Scholar) using keywords including PhD nursing education, curriculum, comparative study, Iran, Developed Countries, Developing Countries, and educational evaluation up to May 2025 without any time limitation. After applying inclusion criteria and evaluating studies with a researcher-made 10-item checklist, 18 full-text articles were included in the study.

Results: Among the 18 selected articles, 1 article was published in English and 17 articles in Persian. All these articles used Beredy's model for comparative analysis. Results showed that the PhD nursing programs in Iran and worldwide are similar in goals, structure, and student-centered approach; however, in Iran, features such as the absence of specialized tracks, emphasis on article publication and qualitative research for graduation, admission through entrance exam, lack of defined clinical roles, and focus on Islamic values were more prominent.

Conclusion: The PhD program in nursing in Iran, while sharing similarities in structure, mission, and emphasis on research with leading international universities, shows notable differences in areas such as program philosophy, admission process, curriculum flexibility, research orientation, teaching methods, and achievement of professional competencies. Although its philosophy—rooted in Islamic values and local needs—serves as a strength in addressing national priorities, enhancing curriculum flexibility, improving the assessment of clinical competencies, and achieving greater alignment with international standards are essential to prepare competent nurses and leaders in the health sector.

Keywords: Nursing Education, Educational Curriculum, Iran, Educational Evaluation

* Corresponding author Email: mohadineh@gmail.com

